

KOEN VERHEIJDEN

NINA BOBO

DE NIEUWE TONEELBIBLIOTHEEK

De Nieuwe Toneelbibliotheek, Tekst #609
© 2020, Koen Verheijden
Eerste druk 2021

isbn 978-94-6076-609-1
nur 307

Niets uit deze uitgave mag worden opgevoerd of verveelvoudigd zonder schriftelijke toestemming van de schrijver en De Nieuwe Toneelbibliotheek

No part of this book may be reproduced in any way without written permission from the writer and De Nieuwe Toneelbibliotheek

De Nieuwe Toneelbibliotheek bestaat uit
Mara Aronson
Connie Nijman
Ditte Pelgrom
Redacteur
Yorick Stam

Typografie en basis lay-out
Connie Nijman
Printwerk
Hollandridderkerk, Ridderkerk

info@denieuwetoneelbibliotheek.nl
Postadres
De Nieuwe Toneelbibliotheek
Willem Beukelsstraat 42
1097 ct Amsterdam

Nina Bobo is online te bestellen op:
www.denieuwetoneelbibliotheek.nl

Spelers

S
SE
B

Personages

Elvira
Frans
Baboe
Leen
Isa
Wayan
Jap
Moos

*Bij deze tekst is een verklarende woordenlijst
te vinden op p. 71-72.*

eerste helft

Saartje

b Soms zijn er van die mensen die zo zacht zwijgen
se dat zij een waterval aan vragen achterlaten

s wanneer zij uit hun lichaam stappen:

se oorlogsslachtoffers,
b oorlogsmisdadigers,
se geïnterneerden,
s krijgsgevangenen,
b vluchtelingen,
s koloniale,
b onderdrukten,
s beschaamden,
se en de onbegrepenen.

b Er wordt nog wel een poging gedaan om hun verhaal te achterhalen:
s overleden vrienden worden gebeld,
b dagboeken geopend en gesloten,
se voicemail afgeïnterviewd.

s Maar al snel gaat de hoorn op de haak,
b worden er schouders opgehaald
se en loopt de herinnering zachtjes uit het hoofd van de nabestaanden.

s Een verdwenen en vergeten leven.

se Zo moet ook Saartje op een dag uit haar lichaam zijn gestapt.

s Zwijgend in een hoekje,
b stille slokken nemend van haar koffie,
se de bergen van haar verleden bewandelend,
s en de verhalen diep in haar buik beschermend.

b Zodat geen mens ter wereld ooit zal weten
se waarom zij van die droevige ogen had,
s waarom zij haar hoofd altijd naar beneden hield
se en waarom haar schouders het leed van oorlogen leken te dragen.

b Maar vooral zodat niemand zou weten waarom zij op een dag besloot
haar tong in te slikken.

se Want haar lichaam was nog wel in staat te spreken.

s Alleen zijzelf niet meer.

s Ze was klein, zoals alle Indische vrouwen klein zijn. Licht en breekbaar als een blaadje en elegant als de sneeuw. Zelfs op haar oudste dag had zij de schoonheid van een koningin. Haar haar had meer krullen dan de Franse jaren '50-actrices. Haar kleine neus was plat, maar wel breed genoeg om door te kunnen ademen.

b Ze droeg de koketste rokken en witte blousejes. Met de doodste koe als handtas in de hand, een kleine zonnebril voor haar ogen en een bontjas casual om haar schouders geslagen zou Saartje zo uit de Italiaanse Vogue van de jaren '60 kunnen zijn gestapt.

se In haar diepe rimpels was heel haar verleden te lezen. Haar eigen verleden en dat van haar hele familie. Zelfs van haar land. Het land waar haar familie al generaties lang heeft gewoond.

b Ze liep alsof ze de grond niet mocht raken, over elke handbeweging was al tien keer nagedacht, haar heupen dansten in het ritme van Presley en haar ogen durfden die van de ander niet te vinden.

se Zo zag ze eruit.

s Saartje.

se Mijn oma.

b Mijn oma.

s Mijn oma.

b Maar waarom besloot oma voor altijd te zwijgen?

De Indische hortensia

se Ik zie dat Indische bloed in mij weleens voor me als een roze hortensia waarvan de bloemblaadjes er bijna afvallen door een gebrek aan water. Die hortensia zit ergens heel diep in mij verstopt en kermt zachtjes om aandacht. Maar zij kermt zo zachtjes dat je haar niet kunt horen.

s Ja, en die hortensia is bedolven onder duizenden vergeten herinneringen en verloren verhalen.

b Zij kermt om aandacht omdat zij weet dat, als ik haar vergeet, zij langzaam de vergetelheid inwalst en zij dan nooit had hoeven bestaan. En dat al haar lijden, en het lijden van alle Indische hortensia's na haar, voor niets zou zijn geweest.

se Soms dan ben ik bang dat die bloem in mij zomaar ineens verdwijnt. Dat ik op een heel eenzame ochtend plots wakker word, dat zij er gewoon niet meer is en dat het lijkt alsof zij nooit bestaan heeft.

Simpelweg omdat ik vergeten ben te vragen en te zoeken.

b En op het moment dat die hortensia verdwijnt, zal ook een klein deeltje in mij verdampen. En hoewel ik die bloem nooit haar water heb gegeven, zal er iets in mij gaan knagen.

se Kan ik zeggen dat ik mijzelf ken, als ik die hortensia in mij niet ken? Niet weet wat haar naam is, waar ze vandaan komt en wat haar verhaal is?

s Maar hoe wankel en verdord dan ook, de hortensia staat er nog.

Saartjes geboorte

Thuis in Malang. Frans & Elvira.

s Oma is geboren in een middelgrote stad op Oost-Java: Malang. Malang wordt ook wel de pensioenstad genoemd. Menig koloniaal brengt in deze stad zijn laatste dagen door. Ik stel me deze plek voor als een vriendelijk stadje waar niet meer gebeurt dan dagelijkse wandelingen over de brede lanen van het centrum, door de groene parken en langs de hoge bomen. Waar er af en toe een zacht briesje door de straten waait en waar het, ondanks het tropische klimaat, niet al te warm is.

elvira Adoe, adoe, adoe, ik sterf!

Adoe!

Klotekind.

Adoe, waarom praat jij zo tegen mij!

Ga weg jij!

Ik wil baboe Leen!

Dit kind eet me op, het haat me nu al!

frans Denk aan mooie dingen.

elvira Mooie dingen?! Ik scheur hier uit elkaar en ik moet aan mooie dingen denken?!

frans Denk aan de zon!

elvira De zon?! Zeg nog één woord en ik zorg ervoor dat jij het volgende kind gaat baren, een straf van God ben jij!

frans Je vergeet te puffen, lief.

elvira Jij mag nooit meer je pik in mij steken, jij duivel!

hard geschreeuw

s Op het moment dat de sterren het felst glinsteren worden Frans en Elvira Jahn de ouders van een meisje. Ze kijkt verbaasd om zich heen, alsof ze de pracht van haar nieuwe wereld niet kan bevatten.

frans Maar dit is een godswonder.

elvira Ik heb nog nooit zoiets gezien.

frans Kijk nou naar d'r.
elvira Ze lijkt op mij, Frans!
frans Ze is nog mooier dan...
elvira Sst! Ze probeert wat te zeggen.
frans Toe maar, meisje!
elvira Praat maar!
frans Ja, heel goed!
elvira Wat is ze slim!
frans Dit meisje gaat de wereld veranderen.
elvira Zij wordt de eerste vrouwelijke gouverneur-generaal van ons land,
ik voel dat soort dingen.
frans Zij wordt een first lady!
elvira Zij zal meer baboes hebben dan wie dan ook.
frans Zij wordt beroemd om elke stap die ze zet.
elvira En ze is gemaakt om Miss Universe te worden.
frans Dit kind is de toekomst van ons land!

s Eerlijk gezegd was oma een baby zoals alle baby's: lelijk, dik en bloederig.

elvira Saar Hilly Jahn. Roepnaam: Saar.
frans Saartje, dat klinkt liever.
elvira Adoe, ons klein Saartje, zo glinsterend, zo vol levensdrift. Jij gaat een gouden toekomst tegemoet, jij kleine babbelaar.

s Oma werd geboren als Indische Nederlander, net als haar vader en moeder dat zijn. Ik kan me herinneren dat er eens een man zei dat oma Indonesisch was, toen zij vertelde dat ze Indisch was. Ze trok heel bedachtzaam haar schoen uit en sloeg toen vol op zijn witte wang. 'Adoe', zei ze, 'jij gekke jongen, ik stink toch niet?' Als Indische Nederlander zou zij altijd boven de Indonesiërs staan, maar altijd onder de Nederlanders.

Het paradijs

b Oma groeit op in de jaren '30 van de vorige eeuw. De jaren waarin de Indische jeugd bezeten is van the American Dream: Hollywoodfilms zijn mateloos populair. In de grote steden ontstaan cafés naar Amerikaanse maatstaven, met elke avond live jazz, en Indische jongeren kleden zich naar hun Amerikaanse helden en rijden in Cadillacs.

s Aan de andere kant van de oceaan komt de Führer aan de macht en beleeft het fascisme zijn hoogtijdagen.

se Europese mannen zoeken verloren naar een paradijs. Zij horen via via over een land genaamd the Dutch East, stappen op boten en varen naar de andere kant van de wereld. De Europese cultuur neemt de bovenhand in Indië, en elke Indonesiër die ook maar durft te dromen van onafhankelijkheid wordt door de Nederlanders in een gevangenis gestopt.

b Mijn overgrootouders komen na haar geboorte er al snel achter dat Saartje niet de eerste vrouwelijke gouverneur-generaal van Indië zal worden.

s Of first lady.

se Of Miss Universe.

Thuis in Malang. Baboe & Frans.

baboe Saartje heeft Tom geslagen, toean Frans.

s Ze is hier twaalf.

frans Saartje? Dat zou zij nooit doen.

baboe Maar Tom zijn neus staat scheef, toean.

frans Dan is ie vast heel hard gevallen.

baboe Er was niets aan de hand, Tom was aan het tekenen.

frans Je moet harder praten, baboe.

s Baboe is een door de Nederlanders verzonnen woord voor hun Indonesische dienstmeiden. Ba betekent juffrouw en boe betekent moeder. Een juffrouwmoeder dus.

baboe Tom was aan het kleuren in de tuin onder de palmbomen.
frans Wanneer wordt hij nou eens een echte man?
baboe Saartje loopt naar hem toe, uitgedaagd door haar vriendinnen.
frans Ons Saartje heeft héél leuke vriendinnen.
baboe En ze slaat BAM met een rechtse hoek op de neus van Tom.
frans Tom heeft veel fantasie, baboe. Je kent hem.
baboe Zijn neus staat nu de verkeerde kant op, toean.
frans Zoals gezegd, Tom denkt in kleuren en geuren. Geef hem er maar van langs met de bamboestok.
baboe *fluisterend* Toean, Tom zijn neus staat scheef. Ik ken een mevrouw die hem kan helpen.
frans Wandel maar een stukje met ons Saartje, die zal vast geschrokken zijn.
s Ongeveer vijftien jaar na deze gebeurtenis zal oom Tom de uitvaart van Saartje verstoren door op te staan en hard te schreeuwen dat Saartje de grootste trut en verwendste kut is die er op de wereld bestaat. Hij zal naar haar kist lopen, waar wat hortensia's liggen, en driemaal op haar kist spugen. Het was de eerste én laatste keer dat wij als familie oom Tom hebben gezien.

Baboe loopt gebogen, met handen op elkaar, naar achteren weg.

frans Oh, baboe.
baboe Ja, toean?
frans Als de maan op zijn volst schijnt, komen jij en de grote baboe bij mij op bezoek.
baboe Maar haar buik begint al een beetje te bollen, toean.
frans Zij moet haar benen eens dichthouden.
baboe Zij kent geen andere mannen dan u, toean.
frans Ga wandelen met Saar.

Elvira.

elvira Heb je gezien dat die grote baboe haar buik begint te bollen?
frans Mijn ogen zien alleen jou.
elvira Niet dat soort dingen zeggen, daar moet ik van kotsen. ...

Straks komt die baby uit haar lichaam en staan haar ogen alleen maar gericht op haar eigen kind. Waarom kunnen die inlanders hun benen niet dichthouden? Ze moet weg.

frans Er liep gisteren in de kampong* dichtbij een heel jonge inlandse. Ik denk dat zij heel geschikt is.

elvira Hoe ziet ze eruit?

frans Jong, mooi gezicht, vriendelijk, grote moederborsten. De kinderen zullen bij haar op hun gemak zijn.

elvira Saartje is begonnen met bloeden, het wordt tijd dat zij van school afgaat.

frans Adoe! De tijd heeft geen genade voor mensen zoals wij.

elvira De wereld is geen plek voor meisjes zonder echtgenoot. Toen ik voor het eerst bloedde, werd ik door mijn moeder meteen in ons huis opgesloten. Grote god, wat had er van mij terecht moeten komen als ik op school had gezeten?

Haar karakter

s Oma was iemand die je dwong om mee te eten, ondanks dat ze zelf zo dun als een bamboestok probeerde te zijn.

se Ze zei de buschauffeur altijd gedag.

b En hield van honden.

se Ze was iemand die het nieuws via de Story volgde.

b Hoe las ze die dan?

se Met een kop thee.

s Koffie.

se Koffie?

s Van die oploskoffie.

se Ja, en dan las ze die tijdschriften zorgvuldig, alsof het...

b Ging om brieven van haar vriendinnen uit Australië.

se Nieuw-Zeeland.

s Zij was iemand die het portret van koningin Wilhelmina boven haar bed had hangen.

b Queensland.

se En elke avond kuste ze Wilhelmina welterusten. Ja, Queensland?

b Als verjaardagscadeau gaf zij opa altijd cadeaus waar zij zelf iets aan had.

s Nieuwe stofzuigers, vaatdoekjes, harken, wasmachines, modetijdschriften.

se En ze las nooit boeken.

s Ze las absoluut nooit boeken. Al kan je wel zeggen dat ze voor de vorm soms boeken las.

b Precies. In het park naast de supermarkt bijvoorbeeld, daar konden al haar vriendinnen haar boeken zien lezen.

De baboes

Het bediendenverblijf in Malang. Isa & Leen.

leen Isa, als de maan op haar volst straalt, moeten we weer langs bij toean Frans.

isa Goed.

leen Jouw Saartje heeft mijn Tom weer geslagen.

isa Saartje haar ziertje is teer en goud als van een boom, Leen.

leen Mijn Tommie zijn neus staat nog steeds schuin, Isa.

isa Adoe! Jouw kind heeft te veel fantasie.

leen Mijn fragiele Tommie met zijn kleurrijke dromen. Soms ben ik weleens bang dat de wind hem zo meeneemt naar de andere kant van Java.

isa Ik zal Saartje zeggen Tommie niet meer te slaan.

leen Tommie ruikt nog liever dan het appelgebak dat kokkie Bea weleens bakt.

isa Mijn Saartje is nog liever dan het appelgebak dat kokkie Bea weleens bakt. Ik neem soms hapjes uit haar armpjes, dan giechelt ze.

Kun je een geheim bewaren?

leen Wat?

isa Beloof je dat je het tegen niemand zegt?

leen Beloofd!

isa Onze njonja mag het absoluut niet weten.

leen Zeg nou!

isa Saartje begon vorige week te bloeden.

leen Njonja weet het al.

isa Njonja weet het al! Adoe! Waar gaat de tijd heen als mijn kleine Saar thuis moet zitten wachten tot haar ouders een man voor haar hebben gevonden?

Leen troost Isa, drukt haar dicht tegen zich aan.

leen Wij zullen kleine boekjes halen en haar nieuwe woorden influisteren.

...

Ik moet je wassen, Isa. Vorige keer zei toean Frans dat je naar zweet stonk.

Totale vernietiging

b In Indië hebben bomen een ziel, net als de bloemen en de kabbelende beekjes. Omdat het leven zo kostbaar, zo kwetsbaar is. Er is daar zo'n besef van de waarde van het leven, alles is daar zo harmonieus en volmaakt, dat alle bomen een ziel hebben.

se Dat kan ik me niet voorstellen, ik voel me zo klein tegenover zoveel harmonie. Ik zou soms willen dat ik gesprekken kon voeren met de regen en de zon.

b Zoals oma weleens met de wind babbelde?

se Precies zo.

s Maar nu eerst totale vernietiging.

b Wat?

s Totale vernietiging!

b Nee, dat is volgens mij pas later. Oma bestaat pas net.

s Haar veilige paradijsleven wordt overhoopgehaald.

b Ze heeft toch wel eventjes van het leven mogen genieten?

s Het leven heeft geen mooie plannen voor haar bedacht.

se Ronkende vliegtuigen.

s Geweerschoten.

se Kapotte huizen.

s Werkkampen.

s De Japanners zijn gekomen.

b Oma is precies wit genoeg om op te sluiten.

Het bediendenverblijf in Malang. De baboes.

isa De gele mannen hebben onze kinderen meegenomen.

leen Waar gaan jouw woorden over?

isa Ik ben ons Saartje en Tommie verloren.

leen Mijn Tommie?

isa Ja! En mijn Saartje. Zoals elke middag loop ik op de kleurige pasar met hen, zij babbelen druk en onschuldig over die nieuwe Amerikaanse film met Marlene Dietrich waar ze zo gek op zijn.

leen Ik wil dit niet horen.

isa De wind is onrustig, de zon verstopt zich achter de grijste wolk en een treurwilg fluistert in mijn oor dat ik moet oppassen.

leen Stil nu, alsjeblieft.

isa Mijn vingers zijn van ijzer en ik klem ze om de handjes van onze babbelaars. Ik kijk naar de steentjes op de grond en doe alsof het de normaalste van alle dagen is.

leen *doet haar vingers in haar oren*

isa Adoe! Mijn hart! Het gaat zo snel! Mijn vingers zijn niet sterk genoeg en ik verlies ze.

leen Toe nou.

isa Dan gooien ze me ver weg, het stof waait op, wanneer mijn ogen weer kunnen zien zijn ze weg.

leen Stil jij! Ik ga bij kokkie Bea om hakmessen langer dan mijn arm vragen. Ik zal hun longen uit hun kelen trekken. Waar zijn toean en njonja?

isa Njonja Elvira is ook meegenomen! Toean Frans ook! Maar hij wordt naar Sumatra gebracht!

leen Adoe! Sumatra! Zo ver! Adoe!

Het vrouwenkamp

s Ik denk dat oma in een rokerige wagon haar hoofd tegen de ruggen van onbekende vrouwen laat rusten. Na een tijd openen de deuren van die wagon, schijnt er een fel licht naar binnen en waggelen de vrouwen als een kudde schapen naar het perronnetje. Ze zijn op een klein treinstation en op hun blote voeten lopen ze over een zandweg richting een vrouwenkamp. Oma is twaalf jaar oud.

b Ze is hier al dertien.

se Ja, dertien. Ze is net voor het eerst ongesteld geworden.

b En na die eerste keer bloeden gaat het jaren duren voor er een tweede keer komt.

s Oké, ze is hier net dertien jaar oud. En ze verbaast zich over hoe makkelijk hoofden van lichamen worden gescheiden.

se En over hoe hard zwepen op ruggen kunnen slaan.

b Maar vooral over hoe mensen met een lege maag zo snel gevaarlijk kunnen worden.

s Ja, dat verbaast haar het meest, ja. Hoe hongerige vrouwen elkaar de hersens in kunnen slaan voor een paar korrels rijst.

se Zij heeft zichzelf al snel aangeleerd om haar handje rijst zo snel als ze kan naar binnen te werken.

s En elke ochtend moet zij in een rij staan.

se Ja, die rij. Die haat ze het meest.

b Want in die rij moet zij het diepst buigen.

s En in die rij moet zij de taal leren. Ze spreekt van

se

Ichi, ni, san, shi, go,

b

roku, shichi, hachi, ku, ju.

allen

Ichi, ni, san, shi, go, roku, shichi, hachi, ku, ju.

s Ik denk dat oma hele dagen over het grasveld in het kamp struint. Een grasveld dat uit verdriet niet meer groeit. Ze begrijpt nog niet goed wat haar is overkomen, maar ze probeert zich zo goed als het kan aan te passen.

se Ja, probeerde ze zich aan te passen? Ík zie voor me dat oma erg nukkelig over dat grasveld loopt, ze zit natuurlijk in de puberteit. Zij wordt in het schoonmaakteam gestopt en is elke dag bezig de riolering schoon te houden.

b Óf zij is in gesprek met de wind, die ze elke dag bij het prikkeldraad ontmoet. Zij roddelen samen over de Japanners en bedenken duizend manieren om zelfmoord te plegen.

s Op een dag zien haar ogen een Japanse bewaker. Zijn wangen zijn zachter dan de rest. Je zou zelfs kunnen zeggen dat hij geschikt is.

se Nee! Op een dag zien haar ogen een groep vrouwen die het leven schijnbaar hebben opgegeven.

b Of op een dag zien haar ogen de wind die dit keer op haar aan het wachten is op het uiteinde van haar slaapmat.

s Per ongeluk raken hun woorden elkaar en op dat verdrietige grasveld worden zij en de Japanse bewaker zo verliefd als... de maan verliefd is op de zon. Nee, nog verliefder!

se Midden in de nacht wordt ze wakker en zet zij haar vingers in de aarde onder haar matje. Zij graaft zo hard en zo snel dat haar nagels van haar vingers af vallen en haar ogen onder het zand zitten.

b De wind fluistert in haar oor dat hij haar kan helpen. De bomen beginnen harder te praten, de rivier harder te treuren en de wind om haar heen harder te lachen.

se Als de zon uit haar schulp kruipt, heeft zij een kilometerslange tunnel gegraven. Een tunnel die uitkomt aan de andere kant van het hek, midden in de jungle.

b De wind vraagt aan oma wat haar grootste wens is en zij zegt: een teletijdmachine!

s In de nacht klimmen zij over het hek, de verliefdheid zorgt ervoor dat het prikkeldraad hen geen pijn doet.

se Zij laat de bomen aan alle vrouwen vertellen over de tunnel en diezelfde nacht kruipen zij met zijn allen door die tunnel de jungle in.

b De wind is de minste niet en hij vertelt haar dat hij zelf een teletijdmachine is.

s Zij noemen zichzelf de tropische versie van Bonnie & Clyde.

Achternvolgd door duizend Japanners verstoppen zij zich in hooibergen en kampongs.

se Ze dwalen en verdwalen ongeveer dertig uur, maar komen dan uit bij een roze watervalletje en een open veldje.

s De Japanse bewaker neemt de leiding en zorgt ervoor dat oma niets tekortkomt.

b Op de vleugels van de wind wordt oma meegenomen naar vroeger en reist van Albanië in de oertijd...

s Op zijn rug neemt hij haar mee over de oceaan en ze komen ineens uit in Tokio.

se Oma maakt zich groter, is ineens vijf meter lang, en besluit samen met de andere vrouwen een gemeenschap in de jungle op te richten.

b ...naar de Victoriaanse tijd in Londen.

s Of nee, niet Tokio. Kyoto.

se Een gemeenschap waar mannen niet en nooit welkom zijn. Ze jagen op wild en eten van de natuur.

b Waar ze een groots en meeslepend leven leidt in de Londense beau monde. Een leven vol grote hoeden en schilderijen.

s Waar ze vijftig baby's krijgen en oma het huishouden moet doen.

se Maar waarschijnlijk blijft zij drie hele jaren in dat kamp en besloten haar lippen nooit te spreken over deze tijd, waarin zij het leven had opgegeven.

Een liefdesontmoeting en een bescherming

De volgende scène is een dubbelscène.

Een vreemde stad: Leen & een pemoeda.

Een vrouwenkamp: Elvira & Japanse bewaker.

leen Is er in deze stad een plek waar vrouwen en kinderen gevangen zitten?

pemoeda Wat moet jij met zo'n plek?

leen Ik ben mijn Tommie en Saartje kwijt.

pemoeda Wie?

leen Mijn kinderen.

pemoeda Jouw kinderen zullen niet gevangen worden gezet.

leen Ik ben hun baboe.

jap Elvira Jahn. Waar is je dochter?

elvira Die heb ik niet?

jap Ik heb je met je dochter dit kamp zien binnenkomen.

elvira Kan ik me niets van herinneren?

jap Je moet die leugens in je hoofd bewaren.

elvira Sorry, mijnheer.

pemoeda Sst. Alles verandert. Hoor je niet hoe opgetogen de bladeren met elkaar fluisteren en zie je niet hoe de bloemen voorzichtig hun eerste danspassen zetten? Zelfs de honden zijn blij met de Japanners, ze komen ons bevrijden.

leen Waarom hebben ze dan de vrijheid van mijn kinderen gestolen?

pemoeda Dat zijn offers die je moet brengen. Zie je die boom daar?

leen Ja.

pemoeda En die steen?

leen Ja.

pemoeda En hoor je die waterval?

leen Ja.

pemoeda En ruik je die bijen?

leen Ja.

pemoeda Dit alles wordt weer één groot Aziatisch rijk. Het Oosten zal weer regeren over de palmbomen en de watervallen. En het Westen over haar sneeuw en de dennenbomen.

leen Mijn familie gaf de palmbomen altijd vol liefde water.

pemoeda Sst!

leen Sorry.

pemoeda Ik heet Wayan.

jap Is dat daar niet je zoon?

elvira Hoezo?

jap Kom eens dichterbij, jongen.

elvira Als je hem aanraakt, bijt ik je slagaderen door.

jap Ah, ik kan van zijn darmen een strik maken. Wilde je nu zeggen waar je dochter is?

wayan En jij heet?

leen Leen.

wayan En je geboortenaam?

leen Die ben ik vergeten.

wayan Een meisje zonder naam. Wie heeft je Leen genoemd?

leen Mijn njonja.

wayan Zelfs de meisjes willen ze verwesteren.

leen Ze bedoelen het goed.

wayan Heeft ze je nooit geslagen?

leen Maar een keer per week.

elvira Ze ligt in de barak die het dichtste bij de zon staat, ze is de mooiste daar. Het is moeilijk haar mis te lopen.

Jap maakt aanstalten om weg te gaan.

elvira Alstublieft? Ik voel het als mijn kind pijn heeft. Precies hier. En als dat plekje in mij ook maar een moment aan het huilen is, kom ik eraan.

jap Hoe oud is ze?

elvira Net vijftien.

jap Zij gaat mij troost geven.

elvira Zij heeft nog nooit troost gegeven, laat mij het doen!

jap Ik wil geen troost van jou.

wayan Zodra Republiek Indonesia alle palmbomen weer water geeft, zal jij nooit meer worden aangeraakt.

leen En Saartje en Tommie dan?

wayan Wanneer jouw Tommie bij zichzelf een lagere stem hoort zal hij alle meisjes verkrachten. En wanneer jouw Saar haar eigen leger van baboes heeft, zal zij die dagelijks met bamboestokken slaan. Ze moeten naar Nederland, dat kan niet anders.

leen Tommie is zo klein dat ie niet eens weet dat Nederland bestaat.

wayan Ik weet zeker dat je gelukkig gaat zijn als de zon en maan Aziatisch zijn.

leen Wat zal er dan van mij terechtkomen?

wayan De Nederlanders zullen jou dan bedienen. Jij zal misschien kleuterjuf worden en het kan zomaar zijn dat ik met je trouw.

leen Jij bent gek! Heel soms, als toean Frans zich weer aan mij tegoed deed, dan fantaseerde ik dat ik zijn huid van zijn lichaam af brandde, daar maakte ik een vlag van. Niet tegen iemand zeggen, ze zullen denken dat ik gek ben.

wayan Beloofd. Ik heb weleens gefantaseerd dat ik de vrouw van wie ik de tuin bijhield met mijn zeis doorsneed. Ook tegen niemand zeggen.

leen Soms als Saartje lelijk tegen mij deed, dan stelde ik me voor hoe mijn Tommie een baksteen op haar hoofd zou stukslaan.

wayan Ik bedacht me eens hoe ik de moeder van mijn njonja in de nacht zou opzoeken en een python bij haar in bed zou leggen.

leen Geloof jij het, Wayan?

wayan We zullen straks vrijer dan alle vogels zijn.

elvira Alstublieft!

jap Je moet stil zijn.

elvira Alstublieft, ze is zo broos.

jap Als je nu je bek niet houdt...

elvira Maar ze zal uit elkaar vallen als je haar aanraakt!

jap Vrouw!

elvira Mijnheer! Zij kan zichzelf nog niet oprapen!

jap Laatste kans.

elvira Laat mij het doen, alstublieft, ik ben van u. Mijn hart is van staal!

Zij moet al huilen wanneer iemand haar te diep aankijkt!

Een langzame en pijnlijke dood voor Elvira.

Het kristallen bolletje

s Toen oma Saartje in 2002 haar geheugen begon te verliezen en haar herinneringen weer naar boven dreven, kwamen alle gedachten aan het kamp in fragmenten uit haar mond. Ze vergat op die momenten dat ze met zichzelf had afgesproken om nooit meer te spreken. Wanneer ze zich dat weer herinnerde, schrok ze wakker uit haar onderbewustzijn en keek ons vanuit haar verzorgingsstoel geschrokken aan. We hadden haar betrappt op het meest intieme en breekbare deeltje dat oma in zich bewaarde.

se Ik stel me dat deeltje altijd voor als een klein bolletje van lichtgevend kristal, dat zich ergens tussen haar maag en lever verstopte. Naarmate ze ouder werd, probeerde dat balletje zich omhoog te werken. Oma was de koningin van het overleven en probeerde met al haar oude krachten dat kristallen bolletje weer naar haar onderbuik te duwen.

b Misschien was dat de reden dat oma besloot te stoppen met praten, omdat ze bang was dat het bolletje ineens uit haar mond zou rollen.

Republiek Indonesia

se Twee dagen nadat de Japanners Indië moesten verlaten, maakt de toekomstige president Soekarno zich klaar om op 17 augustus 1945 in zijn tuin de onafhankelijkheid van Indonesië uit te roepen. Over een uur staan er wat journalisten in zijn tuin, hij is zenuwachtig doch zelfverzekerd.

46 minuten voor aanvang, hij neemt zijn laatste woorden in. 34 minuten voor aanvang, hij drinkt een laatste slok water. 23 minuten voor aanvang, hij gaat voor de laatste keer naar het toilet. 19 minuten voor aanvang, hij slaakt een schreeuw. Hij is iets essentieels vergeten. Er is nog geen vlag.

Hij kijkt zijn vrouw aan, die aan zijn oren ziet wat er mis is. Zij rent de trappen van hun huis op, grijpt een wit laken van de waslijn en haar rode draagdoek uit hun klerenkast. Op topsnelheid naait ze dit aan elkaar. En precies op het moment dat de pers is gearriveerd en Soekarno klaarstaat, heeft zijn vrouw de vlag van de nieuwe republiek Indonesia af.

b Over die vlag zijn verschillende verhalen bekend.

s Die niet allemaal waar zijn.

se Maar wat wel waar is, is het feit dat de Nederlanders het niet eens zijn met Soekarno en zijn nieuwe vlag.

s Nee, integendeel! De Nederlanders, afgepeigerd, vermagerd, vermoeid, gaan ervan uit dat ze na de capitulatie van Japan weer op hun troon kunnen zitten.

b Maar de Indonesiërs willen nu zelf op hun eigen troon zitten.

se En vanuit Rotterdam worden er honderden schepen volgeladen met duizenden gewapende, jonge jongens die nog nooit eerder een geweer in hun handen hebben gehad.

b En die jonge jongens met harten vol verlangen naar avontuur worden naar de andere kant van de wereld gestuurd om de onafhankelijkheidsstrijders onder de duim te krijgen.

tweede helft

Het weerzien

Een treinstation in Soerabaja. Wayan & Leen.

leen Volgens mij zie ik Saartje.

wayan Saartje?

leen Ze stapte uit die trein.

wayan Waar?

leen In de verte! Met die witte hoed op!

wayan Zij die een hortensia draagt?

leen Ja! Dat zijn haar lievelingsbloemen.

wayan Ze is mooi.

leen Ze is vier jaar ouder.

wayan De tijd is niet flexibel.

leen Vooral vanbinnen is ze ouder.

wayan Weet je het zeker? Dat meisje met die hortensia kan elk meisje zijn.

leen Ik zie haar toch! Het is Saartje!

wayan Stap in, meisje zonder naam.

leen Ze ziet er ongelukkig uit.

wayan We moeten de trein in.

leen Alsof ze de oorlog op haar schouders draagt.

wayan Hij vertrekt zo.

leen Nee. We blijven. Tommie zal bij haar zijn.

wayan Het is gevaarlijk om hier te blijven, nu de Nederlanders zijn gearriveerd.

leen Je begrijpt het niet. Sinds Isa ze op de pasar is verloren, denk ik elke dag aan ze.

wayan Soerabaja is nu van hen. We moeten weg.

leen Laten we nog een dag blijven.

wayan Soerabaja was onze stad, tot de westerlingen kwamen en alles platgoiden. We moeten weg.
leen Ik blijf hier.
wayan Zeg je onze vrienden in de hemel dan gedag?
leen Doe niet zo wreed.
wayan Doe niet zo naïef.
leen Zij kennen de weg niet in Soerabaja.
wayan Soerabaja heeft geen wegen meer.
leen Dan bouw ik die toch!
wayan Ik walg van je.
leen Niet doen, ik voel dit niet expres.
wayan Door hun soort is Soerabaja uit onze handen getrokken.
leen Het is niet hun schuld.
wayan Het is net zo goed hun schuld.
leen Het zijn kinderen.
wayan Zij ziet eruit alsof ze negentien is.
leen In mijn herinnering zijn ze kinderen.
wayan Melancholie is dodelijk.
leen Het leven ook.
wayan Ik stap in.
leen Kunnen zij niet mee?
wayan Overal waar wij komen zullen zij met spiesen in hun lijf begroet worden.
leen Waar gaan we dan heen als daar zulke slechte mensen zijn?
wayan We gaan naar Rawagede, daar woont mijn familie.
leen Rawagede. Klinkt alsof het daar nog groen is.
wayan We moeten nu gaan.
leen Toean!
Moos op.
moos *negeert haar*
leen Ziet u dat meisje daar!
moos *negeert haar*
leen Ik ben haar baboe! Ik heb haar gezocht! Ik moet nu deze trein in, maar kunt u tegen haar zeggen dat ik aan haar denk en dat, zodra de vogels hun lied zingen en de bloemen hun dans dansen, ik haar en haar broertje kom halen?

moos *negeert haar*

leen Alstublieft. Kunt u haar zeggen dat ze vooral aan vroeger moet denken, omdat het vroeger altijd beter is dan het nu, omdat het heden zo echt en zo lelijk is, en zeg haar dat ze best heimwee mag hebben naar een paradijs dat niet meer bestaat, dat ze daarover mag spreken en over mag denken en zelfs over mag zingen. Kunt u alsjeblieft tegen haar zeggen dat al haar mooie herinneringen waar zijn en dat alle lelijke eigenlijk niet bestaan. Tempo Doeloe, bedoel ik! Zeg haar van Tempo Doeloe!

moos *negeert haar*

leen En dan nog een ding! Zing voor haar! Zing voor haar van Nina Bobo! Dat is het allerbelangrijkste! Dat zong haar moeder voor haar, en die moeder weer voor die moeder, en die moeder weer voor die moeder. En zij gaat dat zingen voor haar kinderen en die voor hun kinderen en die weer voor hun kinderen en zo zal de herinnering voor altijd blijven bestaan. Zing van Nina Bobo! Zing dat vlak voor ze gaat slapen! Zing over het lieve meisje! En zing over de mug die dat meisje steekt als ze niet gaat slapen! Laat haar weer eventjes een kind zijn zonder slechte herinneringen, want de kindertijd is altijd het mooiste, toch? Daarna wordt alles alleen maar slechter en alleen maar enger.

moos Je bazelt.

leen En maak haar gelukkig, mijnheer!

wayan Kom Leen.

leen Ze heet Saartje!

Moos

b Opa: spieren van staal, gezicht knapper dan James Dean, longen zwart als de nacht, maar de conditie van Hercules. Hij is zes meter lang en heeft een lichaam dat uit elkaar spat van liefde.

se Ik stel me zo voor dat opa, voordat hij naar Indië gaat, met gaten in zijn enige broek en een lichaam zo dun als een fragiel takje, langs de grachten van armoedig Amsterdam zwerft, op zoek naar een baantje.

b Opa's hoofd is gebogen en op zijn blonde kruin vallen kleine sneeuwvlokken, die ervoor zorgen dat zijn massieve handen een blauwige kleur krijgen. Nadat hij dagen door het grijze Amsterdam heeft gezwoven, eindigt opa op het Leidseplein. Plots openen daar de wolken en schijnt er precies één gouden zonnestraal op een affiche dat aan de Schouwburg geplakt hangt.

b / se Zie de wereld. Pak aan in Indië. Neem dienst.

se Er wordt hem rijkdom, zon en vooral heldendom beloofd aan de andere kant van de wereld. Daar wacht het paradijs op hem en kan hij iets betekenen, iemand zijn! Maar al snel na zijn aankomst in Indië wordt hij door de Japanners in een werkkamp gestopt. En na zijn tijd in het kamp moet hij van Nederland vechten tegen de onafhankelijkheidsstrijders.

Het weerzien 11

Het centrum van Soerabaja. Frans op.

frans Moos.

moos Wie ben jij?

frans Frans Sylvester.

moos Frans?

frans Uit het kamp! Ik lag in de barak naast de jouwe!

moos Ze vertelden me dat de Jappen jou driemaal hebben onthoofd.

frans Ik heb een talent voor overleven.

moos Goed je te zien.

frans Kom je net aan in Soerabaja?

se Soerabaja. Een grote havenstad vol industrie. De straten zijn kapot en gebouwen liggen verslagen op de grond. De oorlog heeft deze stad nog lelijker gemaakt.

moos Ik moet de stad helpen heropbouwen. Waar is je vrouw?

frans Nergens meer.

moos Kut jappen.

frans Ik had verwacht dat zij het wel zou overleven.

moos Zelfs de sterksten onder ons kunnen hun lichaam daar verlaten.

frans Ja. Maar wij zijn er! Ik kon het niet geloven.

moos Wat?

frans Dat toen de jappen weg waren, de inlanders ons wilden vermoorden.

moos Terwijl we alleen het beste voor hen willen.

frans Ik heb zelfs geen baboes meer die voor ons willen zorgen.

moos Wat een tijden.

frans Wat er gisteren toch is gebeurd...

moos Wat?

frans De pemoeda...

se Indonesische tieners zonder toekomst zwerven in groepen door Indonesië. Ze worden pemoeda genoemd. De jongelingen zijn bezeten van hun terechte onafhankelijkheid, de adrenaline giert door hun lichaam. En als ze een koloniaal treffen, dan kan die het vaak niet navertellen.

frans Een vriend van me vertelde laatst dat de pemoeda heel de nacht zijn straat wakker hielden. Ze schreeuwden, sloegen ruiten in, schoten met hun pistolen. Die vriend van mij zag vanuit zijn raam hoe de pemoeda één huis aan het intimideren waren.

moos Ik had ze allemaal afgeknald.

frans De bewoners van dat huis, totoks waren dat, renden in enkel hun paniek naar de jungle. Daar in de jungle wachtte een andere groep pemoeda. De volgende dag is dat hele gezin aan spiesen in de jungle teruggevonden.

moos Het is goed dat Nederland nieuwe troepen stuurt.

se Frans en opa spenderen uren met elkaar op die pasar en halen herinneringen op aan hun tijd in het kamp.

moos En die keer dat jouw eten gestolen was, man, ik heb nog nooit zo snel een schedel uit elkaar zien spatten.

frans Of toen het Zwijn jou dertig zweepslagen gaf, je hebt heel de nacht lopen janken als een wijf!

moos En die nacht dat je dacht dat je doodging en dat toch niet bleek te zijn.

frans Weet je nog toen die tijger in de nacht ons kamp binnensloop en Pieter zijn been verslond?

moos Pieter! Wat is er met hem gebeurd?

frans Hij ligt in de maag van een witte haai.

se Zo'n dertig jaar na dit gesprek, op een pasar van de vieze stad Soerabaja, ontwaakt opa Moos in het midden van de nacht in zijn bed, in een armoedige buitenwijk van een mooie, maar onbelangrijke provinciestad in Nederland. Of ontwaken is niet het goede woord. Zijn ziel slaapt, maar zijn lichaam is klaar-wakker. Zonder erover na te denken stapt hij zonder kleren uit bed en de trap af, hij opent de deur naar de tuin en stapt het gedeelte in waar de blauwe en roze hortensia's zingen. De hortensia's die oma zo veel mogelijk liefde probeert te geven. Opa begint tussen die bloemen te graven, op precies dezelfde manier als toen hij zijn levende vrienden onder de grond moest stoppen in het kamp van Pakan Baroe. Oma is inmiddels wakker geworden en kijkt hoe Moos haar hortensia's sloopt. Ze schudt hem uit zijn slaapwandeling en probeert hem te sussen.

moos Hoe is het met je dochter?

frans Ze is mooier dan ooit, maar haar tong is verloren.

moos Hoe oud is ze?

frans Negentien. Zoek je nog een vrouw?

moos Het is zo eenzaam alleen.

frans Heb je een goede baan?

moos Ik ben laatst onderofficier geworden.

frans Gefeliciteerd. Als je haar tot je vrouw neemt, zijn al haar kosten voor jou.

moos Is ze mooi?

frans De allermooiste.

moos Is ze slim?

frans Je hebt niets aan slimme vrouwen.

moos Creatief?

frans Onzinnige hobby's.

moos Kan ze een huishouden regeren?

frans Als geen ander.

moos Haar karakter?

frans Je moet haar temmen.

moos Laat maar, daar heb ik geen zin.

frans Maar.... ze is nog maagd!

moos Als je zo mooi bent?

frans Fysiek is ze geen maagd meer, maar mentaal nog wel.

moos Klinkt niet als een goede deal.

frans Ontmoet haar.

se Frans nodigt Moos uit bij hem thuis. Ze lopen samen naar zijn huis toe en daar in de voorgalerij staat...

moos Saartje.

se Mijn oma.

De ontmoeting

Saartjes huis in Soerabaja. Moos.

b De oranjeleurige lucht steekt scherp af bij het witte huis en het groene gras. Haar rode jurk en haar glanzend zwarte haar worden zachtjes door de wind aangeraakt. Ze lijkt op een filmster uit een van die Amerikaanse films waar oma, komt hij later achter...

se ...zo gek op is. Ze drinkt een glas rode wijn.

Opa loopt met zachte stappen op oma af. Zij houdt haar blik stijf op het huis gericht, al verraden haar krampachtige vingers dat ze wel degelijk weet dat hij haar nadert. Mijn opa beklimt de drie houten treden die hem bij haar brengen. Dan draait ze haar gezicht heel langzaam naar hem toe, maar ze laat haar diepzwarte ogen rusten op zijn borst.

b En ze zal mijn opa de rest van de nacht ook niet aankijken.

moos Ik ben een vriend van je vader.

se Adoe, dat weet ik, zegt ze.

moos Oh. Uhm, woon je hier?

b Adoe, neemt mijn vader zo'n domme jongen mee naar huis, zegt ze.

moos Sorry.

stilte

se Soerabaja ruikt naar zwavel, zegt ze.

moos En het is hier warmer dan de hel.

b Ja! En lelijk als een jap, zegt ze.

moos En de parken hier zijn ondergesneeuwd door asfalt.

se Ze vraagt waar opa vandaan komt.

moos Ik heb in Bandung gewoond. Daarvoor in Amsterdam.

b Amsterdam, lacht ze. Hoe is die stad?

moos Ik kan je weleens meenemen, als je wil.

se Wil ze niet.

moos Dan verrot je maar hier in Soerabaja.

b Ze biedt opa wijn aan.

se Hij drinkt hier toch nog helemaal niet?

b Klopt. Maar dat weet zij niet.

se Dat ziet ze meteen als zij hem ziet nippen.

b Dat stoot haar niet af.

se Nee... ze vindt het wel lief.

moos Hoe heet je?

se Ze zegt haar naam.

moos Hallo, ik ben Moos.

b De volgende dag staat oma weer op de voorgalerij, dit keer in het geel. Mijn lievelingskleur. Hoewel ze het nooit zal toegeven, weet ik dat zij op opa heeft gewacht.

moos Ga je met me mee?

se Nee, zegt ze.

b Waarheen, vraagt ze.

moos Ik ken een plekje in de jungle.

b Ik mag niet met vreemde mannen mee op pad.

moos Jouw vader kent me.

se Ze speelt hard to get: het is gevaarlijk buiten.

moos Het is nog gevaarlijker binnen.

se Hoe dat dan?

moos Uit een van deze hoeken kan de verveling op haar tenen naar je toe sluipen en je met zacht geduld de adem ontnemen. Gebeurt vaker bij Indische meisjes die de deur niet uit durven.

b Ze staat op en loopt weg: ik weet niet, volgens mij ben jij niet sterk genoeg om mij te beschermen.

moos Volgens mij ben jij wel sterk genoeg om mij te beschermen.

se Ze draait zich om. Dat klopt, ik bescherm je wel.

moos Kijk, dan hebben we niets te vrezen.

b Ze trekt haar jurkje glad.

se Maar je blijft met je handen van me af.

moos Alleen in mijn fantasie raak ik je aan.

se Zelfs niet in je fantasie, ik bijt je pik eraf als je ook maar één seconde aan mij denkt.

moos Dan kan je al beginnen.

se Adoe, zo'n onbehoorlijke jongen staat hier voor me.

b Ze wandelen door een walm van geuren en kleuren over de grootste pasar, lopen de donkere jungle in en komen na lang wandelen uit bij een heel klein beekje. De geluiden van de stad hebben ze ver achter zich gelaten. Oma moet zich vast heel veilig bij die vreemde Hollander hebben gevoeld.

moos We zijn er.

se Lelijk.

b Zegt ze, ook al vindt ze de plek heel mooi.

moos Ik kom hier graag.

b Ze stapt op hem af.

se Wat doe je dan hier?

moos Ik kom hier als ik alleen wil zijn.

se Net als ik is oma bang voor de liefde en ze loopt weg.

moos Blijf.

b Ze loopt verder.

moos Alsjeblieft?

b Ze weet niet wat ze moet doen. Diep in haar onderbuik zit dat lichtgevende bolletje, dat ze aan niemand wil laten zien. Maar ze voelt zich veilig bij deze grote man.

moos Stop dan.

se Ze wil niet verliefd worden, want voor je het weet doet je hart het niet meer en kan er iemand met je lichtgevende bolletje vandoor gaan.

moos Blijf bij mij en ik beloof dat ik je zal beschermen tegen de wereld en meer.

se Gaat hem niet lukken, kan hem nooit lukken: daar heeft de wereld te veel doornen voor.

moos Ik kan je vertellen over Nederland, ik kan je meenemen naar Amsterdam.

b Ze twijfelt, haar ogen gericht op een gele hortensia die voor haar voeten ligt.

moos Maar als je wil dat ik je met rust laat, dan ga ik en vergeet ik je.

se Opa recht zijn rug.

moos

Slaap meisje, oh slaap, meisje

als je niet gaat slapen, zul je door een mug gestoken worden.

Laten we gaan slapen, oh lief meisje,

als je niet gaat slapen, zul je door een mug gestoken worden.

b Haar schouders trekken samen. In een flits trekt heel haar jeugd aan haar voorbij, alle mooie herinneringen worden op dat moment nog kleurrijker en zachter. Ze vraagt zich af hoe die Nederlander dit lied kent

en waarom hij dit voor haar zingt. Ze vermoedt dat de wind dit lied in zijn hoofd heeft geplaatst.

se Ze draait zich om en schreeuwt:

b OKÉ, JE MAG ME HEBBEN, MAAR ALS IK JE OOIT MET EEN ANDER MEISJE ZIE, SLA IK HAAR DOOD EN EET IK HAAR OP. ALS JE ME OOIT TE WEINIG GELD GEEFT, LOOP IK VAN JE WEG EN ALS JE OOIT EEN DAG NIET VAN MIJ HOUDT, DAN VERSTOP IK MIJZELF ZO GOED DAT JE ME NOOIT MEER VINDEN KAN.

De consequenties

s Ik weet zeker dat opa en oma ooit van elkaar gehouden hebben.

b Ik wil het in ieder geval geloven.

se Dat ik voortkom uit liefde in plaats van geweld en onderdrukking.

s Dat toen oma opa ontmoette, ze weer eventjes kon spreken.

se Misschien durfde ze zelfs wel eventjes te lachen.

b Of te dansen.

se Nee, dat niet. Oma danste niet.

s Ik vind het zo moeilijk voor te stellen: hun wereld staat in brand, en zij worden verliefd.

b En waarschijnlijk is dat toen gebeurd.

se Omdat het leven gewoon door moet gaan?

b Omdat je, als je elk moment dood kan gaan, toch op zoek bent naar die laatste strohalm die je de moed geeft om al het geweld eventjes te kunnen vergeten.

se Omdat je hoopt dat je je dan weer even mens kan voelen?

b Niet alleen een mens met een lichaam, maar ook met een ziel.

s Het is niet dat alles wat toen gebeurde geen consequenties heeft.

se Maar misschien komen die consequenties pas boven water als haar lichaam weet dat het niet in overlevingsmodus hoeft te staan.

s Dat in die rust, die gevaarlijke rust, haar ziel pas onrustig wordt.

se Pas tientallen jaren later.

b Ik vind het nog steeds verbazingwekkend dat je niet bent gestorven aan een overdosis alcohol!

se Schreeuwt ze.

moos Ik vind het nog steeds verbazingwekkend dat jij niet bent gestorven aan die bittere gal die maar uit je bek blijft komen!

se Ze is zo bang geworden voor het leven, dat ze geen liefde meer kan voelen.

moos Wat een hoerenland!

b Jij hebt ons hiernaartoe gebracht!

se Zij staat met een kopje tegenover opa.

moos Daar zou je elke dag verkracht worden door zo'n inlander!

b Dat zou jij wel willen, hè. Het liefst door tien tegelijk. Drie van voor, drie van achter en vier in mijn mond. Dat zou jij wel willen, is het niet, vieze zatlap, ik weet wel hoe je over mij denkt, Moos. Ik ben jouw kleine, broze, tropische vogeltje. En jij die grote, sterke, witte man uit Nederland.

se Zou ze schreeuwen en het kopje naar opa gooien.

moos Jij bent alleen maar ellende, Saartje!

b Adoe! Misschien wil ik dat wel, verkracht worden door tien inlanders. Dan zou ik de knapste uitkiezen en met hem in Indonesië gaan wonen.

se Maar ze zou nooit raak gooien.

moos Een 'beschaafde' vrouw zou zich nooit zo laten gaan!

se De geschiedenis laat hun liefde in miljoenen scherven op de grond vallen.

b Een beschaafde vrouw! Nee, dit zwartje komt natuurlijk recht uit de jungle gelopen. Heeft altijd naakt in de modder gespeeld en op de rug van een tijger gereden. Adoe, ik wou dat die tijger jón in het kamp had opgegeten!

se Haar stembanden beginnen pijn te doen.

moos Godver de godverdomme! Zelfs onze kinderen haten je!

se Dagelijks stonden zij zo tegenover elkaar.

b Welke kinderen! Die bastaarddochter van je?

se Schreeuwt ze. Het Indische paradijs had zijn tol geëist.

b Weet je wat, Moos, ik ga zo naar het station, pak de trein naar het noorden en ga op zoek naar dat bastaardkind van je! En als ik haar vind, dan snijd ik haar strot door, pel haar ogen uit en neem die in een koffertje mee terug! Kan zij haar echte vader ook eens zien!

se Ze huilt inmiddels.

b Tyfus!

moos Had daar maar aan geleden!

b Toen oma zeventig was, besloot ze van hem te scheiden. Er waren simpelweg te veel gemene gedachten in hun hoofden om nog met elkaar te zijn.

se Zij heeft nooit kunnen aarden in Nederland. Elke dag beweest opnieuw dat haar thuis zich aan de andere kant van de wereld bevond.

s Hij heeft van Nederland niet mogen spreken over zijn tijd in Indië, Nederland had net zelf een oorlog gehad. Er was simpelweg geen

ruimte voor zijn oorlog. En wat zeurde hij nou de hele tijd, hij had daar toch lekker weer en bananen in het verre Indië?

se Zij voelde dat ze niet welkom was.

s Hij voelde dat het zijn schuld was dat zijn geliefde kolonie verloren was gegaan.

se Haar eigen land bestond niet meer.

s Zijn eigen schaamte om dat verlies at hem op.

se En daarom is ze zich maar gaan bewijzen.

s En daarom is hij zich gaan bedrinken.

se Hele dagen het huis poetsen.

s Hele nachten met halve liters Grolsch.

se De kinderen de mooiste kleren geven.

s De kinderen overlevingstips geven.

se Proberen zo goed mogelijk de Nederlandse taal uit te spreken.

s Proberen alle boze dromen te vergeten.

se Zich die bontjassen en handschoenen eigen proberen te maken.

s Die KNIL-uniformen zo ver mogelijk proberen te verstoppen.

se Maar zich nergens echt thuis voelen.

s Maar zich niet meer thuis kunnen voelen in Nederland.

se Omdat haar thuis als Atlantis verloren is gegaan.

s Omdat zijn thuis hem beschuldigde van al die duizenden doden.

se Zij kan alleen maar heimwee hebben.

s Ook al weet hij dat heimwee een grote zwakte is.

se Maar ze kunnen er niets aan doen.

b Net als dat ik er niets aan kan doen dat ik verlang naar haar vroeger.

s En haar verhaal mij eigen probeer te maken.

se Terwijl dat onmogelijk is.

b Omdat haar verhaal alleen verteld kan worden vanuit geschiedenisboeken en mijn fantasie.

s Terwijl zij alleen zou willen dat haar verhaal vergeten wordt.

se Ze zou het niet rechtvaardig hebben gevonden dat ik zo te koop loop met haar verhaal.

s Want toen ze als een tropisch vogeltje naar het paradijs vloog, nam ze al haar stille verhalen met zich mee.

se Ze heeft er niet voor niets voor gekozen om op een dag niet meer te spreken.

Het afscheid van het paradijs

Thuis in Soerabaja. Moos & Frans.

frans Ik heb kaartjes voor de boot gekocht.

moos Is het al zover?

frans Het is al jaren zover.

moos Het kon niet uitblijven.

frans Volgende week vertrekt ie.

moos Vanuit Tanjung Priok?

frans Ja, daar. En we komen aan in Rotterdam.

moos Rotterdam.

frans Hoe is het met Saartje?

moos Ze is verdrietig.

frans Wij allemaal.

moos Ze wil hier niet weg.

frans Niemand wil hier weg.

moos Jullie mogen hier nog blijven.

frans Dan zou ik mezelf Indonesiër moeten noemen.

moos Daar stink je in ieder geval wel genoeg voor.

...

Ik heb Saartje een bontjas gekocht.

frans Wat voor naar land moet dat zijn, waar ze mensen zulke zware jassen aantrekken.

moos Ze weigert hem.

frans Die jas doet haar vast pijn.

moos Het is de mooiste en duurste jas die er was.

frans Haar botten kunnen zulke jassen niet tillen.

moos En Tom?

frans Die neemt hele dagen afscheid van zijn aapje.

moos Ah.

frans Kun je me iets vertellen Moos?

moos Wat wil je weten?

frans Regent het daar nou echt altijd?

moos Meer dan altijd.

frans Adoe.

moos Maar de sneeuw zal je mooi vinden.
frans Wat voor een naar land moet dat zijn, waar de wolken van verdriet uit elkaar vallen.
moos De zon schijnt er ook.
frans Dat lieg je. Hoe zijn de mensen?
moos De mensen zijn anders.
frans Hoe anders?
moos Ze zullen aan jullie moeten wennen.
frans Maar ik ben toch een van hen?
moos Daar denken zij anders over.
frans Zijn daar wel baboes?
moos Nee, maar we vinden wel een meid.
frans Een meid?
moos Een witte baboe.
frans Blijft zij ook tot diep in de nacht voor de kinderen zingen? Zal zij vogels voeren en mij in de nacht bezoeken?
moos Alles is daar anders.
frans Adoe!
se De dag voor het vertrek uit Indië is het huishouden van oma en opa in rep en roer. Vriendinnen van oma komen vijfmaal voor de laatste keer gedag zeggen. Mijn oma probeert haar aapje in de koffer mee te nemen, maar opa redt Miesje. Heel de dag komen uit haar ogen de natste tranen en de zieligste kreten. Uit de tuin plukt ze hortensia's die ze in Nederland wil planten, zodat ze Indië, inmiddels Indonesië, daar weer kan opbouwen.

Het weerzien 111

De haven Tanjung Priok. Leen & Moos.

leen Heb je haar verteld van vroeger?

moos Wie?

leen Heb je haar gezegd dat heimwee goed is voor een mens?

moos Je raaskalt.

leen Heb je haar verteld dat ze herinneringen mooier mag maken?

moos Ah.

leen En het belangrijkste: heb je haar gezongen van Nina Bobo?

moos Toen ik haar ontmoette.

leen Ik wist het.

moos Heb je lang naar haar gezocht?

leen Het lijken wel eeuwen. Waar is ze?

moos Naar het toilet.

leen En Tommie?

moos Tom? Die komt ook zo.

leen Gaan jullie nu naar Nederland?

moos En op een dag komen we terug. Jullie kunnen niet zonder ons.

leen Je klinkt als een Europeaan.

moos Ik ben een Europeaan.

leen Niet te trots op zijn, jongen. Er kleeft bloed aan jullie handen.

b Oma loopt door de mensenmassa van de haven Tanjung Priok. Ze zoekt opa en vindt opa. Dan verstilt ze, haar lichaam ontspant en haar mond gaat een stukje open.

leen Ken je dat dorp Rawagede?

moos Dat niet meer bestaat?

leen Ik was daar samen met mijn man.

moos Gecondoleerd.

leen Ik dacht dat zulk geweld alleen in boeken voorkwam.

moos Daar heb ik niets mee te maken.

leen Daar heb jij alles mee te maken.

moos Ik was in Soerabaja.

leen Ja, en daar mochten wij niet meer zijn.

moos Aan elke kant van een oorlog vallen doden.

leen Maar mijn man hoefde niet te vallen.
moos Dan had je hem op tijd moeten vangen.
leen Kinderen vang je, geliefden niet.
moos Was hij een onafhankelijkheidsstrijder?
leen Iedereen strijdt toch voor zijn onafhankelijkheid?
moos Ik snap echt niet waar dit alles vandaan komt, jullie hadden het toch goed onder ons?
leen Het was een vredig dorp met niets!
moos Een vredig dorp? Een broedplaats voor terrorisme was het!
leen Jullie denken dat alles wat niet wit is een vijand is.
b Is dit het moment dat ze haar stembanden inslikt?
se Ja!
s Nee!
b Fuck! Ga door.
moos Als jullie die rebel aan onze soldaten hadden gegeven, was er niets gebeurd. Het is jullie eigen schuld, het spijt me dat te moeten zeggen.
leen Die man was niet in Rawagede!
moos De soldaten moesten het zekere voor het onzekere nemen.
leen En dus doorzeven jullie alle mannen uit dat dorp met jullie kogels?
b Is het dit moment waar oma tussen haar twee lievelingsmensen staat? De een de onderdrukker en de ander de onderdrukte? En het besef dat zij meer onderdrukker was?
leen Iedereen is dood.
b Is het de schaamte die oma liet zwijgen?
leen Ik had altijd gehoopt dat mijn ziel zich weer bij elkaar zou rapen. Dat op een dag, als Indonesia weer haar eigen palmbomen water geeft, de wolken weer zouden openbreken en de zon zelfs in de nacht zou schijnen.
b Ik denk dat oma het ineens verafschuwde om Indisch te zijn, misschien ikzelf ook wel.
moos Ook mijn hart bestaat niet meer.
leen Jij had in dat koude land moeten blijven.
moos Ze beloofden me het paradijs. Dat als ik hier zou komen, de wereld aan mijn voeten zou liggen.
leen De Indonesische meisjes moesten aan je voeten liggen, ja.

moos Toen ik hier kwam, een rugzak vol met zoete dromen, dacht ik ook echt dat hier het paradijs was. De zon danst elke dag op mijn huid, het heldere water stroomt speciaal voor mij en die lucht, man die lucht, ruikt hier zo zoetig, zo vol beloftes. Ik had gedacht, gehoopt hier nog honderd jaren te mogen zijn, omdat het nog honderden jaren zou duren voordat jullie zonder ons jullie eigen beschaving konden regeren. Ik had nooit kunnen denken dat jullie slechts tien jaar nodig zouden hebben om er klaar voor te zijn. Een paar jaar na mijn aankomst in Indië werd ik in een kamp gestopt, ik was te wit. Ik moest mijn vrienden levend begraven, alleen hun hoofd moest boven de grond blijven. Dan zag ik ze in de zon, aangevreten door insecten, creperen. Toen vertrokken de Japanners en bleek dat jullie ons ineens ook dood wilden.

leen Jij hebt twee jaar opgesloten gezeten. Wij al driehonderdvijftig jaar.
moos Maar we hebben toch niets fout gedaan.

leen Hoe kun je dat nu zeggen?

moos We wilden jullie alleen maar verder helpen.

leen Door hele dorpen te verbranden? Door hele dorpen, zonder proces, uit te moorden? Door alle vrouwen die je tegenkomt te verkrachten?

Door ons honderden jaren als jullie slaven te behandelen?

moos Het doet me verdriet dat jouw geliefde er niet meer is.

leen Dat zorgt er niet voor dat hij terugkomt.

moos Ik bedoelde het écht niet slecht.

leen Adoe! Ik zal de wind, de bomen, het water en het vuur oproepen en ervoor zorgen dat jouw hart net zo veel lijdt als het mijne.

moos Ik hoopte vanuit de diepste krochten van mijn hart dat ik dit land welvaart en beschaving zou brengen.

leen Elke nacht kruip ik in jouw hoofd en stop ik de duisterste dromen achter je ogen. Ik zorg ervoor dat je elke nacht weer even terug bent in jouw gevangenis.

moos Dat jullie fatsoenlijke wegen zouden hebben....

leen Dat je elke nacht je vrienden weer levend mag begraven. En dat je elke nacht bang bent dat je ieder moment een mes in je rug krijgt.

moos Normaal onderwijs...

leen Ha! Door de dag zal mijn Saartje je het leven zuur maken, door de avond zal jij beste vrienden worden met de drank en elke ochtend zal jij weer alleen wakker worden.

moos Indië is al Indonesië. Wat wil je nog meer van me?
leen Dat je nu die boot instapt.

Moos loopt naar de boot.

leen Jongen?

moos Wat?

leen Zing haar elke dag van Nina Bobo.

De laatste poging van het zoeken

s En was dit ook zo?

b Wat?

s Was dit echt het moment?

se Jawel, dit was het moment.

b Oma besloot te zwijgen toen ze zich begon te schamen.

s Ach, oma zou jaren later nog steeds niet de hand schudden van een Indonesiër.

b We kunnen toch doen alsof?

se Ja! Laten wij zeggen dat mijn oma begon te zwijgen toen ze voor het eerst onrecht zag.

b Laten wij zeggen dat mijn oma op de dag van de kade miljoenen inzichten kreeg.

En ze vanaf dat moment een rechtvaardig mens is geworden.

se Ja, heel goed. Een rechtvaardig mens dat...

b ...zich inzet voor de erkenning van de oorlogsmisdaden?

se Bijvoorbeeld.

s Maar ze heeft Indonesië nooit erkend. Ze heeft alleen in haar eigen slachtofferschap geloofd.

se Oké, ze heeft Indonesië misschien niet erkend. Maar toch zweeg ze toen ze het onrecht zag.

s Dat was niet het moment waarop ze zweeg.

b Wat dan wel?

s Ja, weet ik veel.

se Nou dan!

b Zou baboe Leen haar hart nog aan elkaar hebben geplakt?

se Tuurlijk!

s Leen bestond niet.

se Jawel, Leen bestond wel.

s Zij is verzonnen.

se Haar hart is aan elkaar gelijmd, maar ze heeft het de Nederlanders nooit vergeven.

b Moos heeft ze wel vergeven.

se Moos heeft ze helemaal niet vergeven.

b Wel waar. Opa heeft gezongen voor oma, dus vergaf ze hem.
s Opa zong niet.
b Opa zong wel. Waar heb je het over?
s Leen bestond niet en opa heeft nooit gezongen voor oma. Zij luisterde toch nooit naar hem.
se Niemand beweert hier dat zij wel luisterde!
s Ik denk dat ze besloot te zwijgen toen zij in Nederland niet erkend werd.
b Nee.
s Dan het moment dat zij voor het eerst schreeuwend tegenover haar lief stond?
b Nee.
se Of ze begon te zwijgen toen Tom haar op haar uitvaart uitschold?
s Doden zwijgen al.
se Of ze sprak niet meer toen ze voor het eerst de sneeuw proefde?
Of toen ze voor het eerst verkouden werd?
Of toen ze erachter kwam dat opa een bastaardkind in het noorden had?
Of toen zij zag hoe haar Moos elke nacht teruggedacht aan vroeger?
Of toen ze hoorde dat Nederland geen sorry wilde zeggen?
Of het moment dat haar vriendinnen niet meer haar vriendinnen wilden zijn, omdat opa zo veel dronk?
Of toen zij de tekst van Nina Bobo vergat?
b Ja! Dat is mooi!
s Nee.
se Of het moment dat haar kinderen niet meer van haar hielden?
Of toen ze voor het eerst hutspot at?
Of toen haar Indische hortensia's de overtocht niet overleefden?
Of toen haar herinneringen vervlogen?
Of misschien de dag dat haar bontjas te zwaar bleek voor haar botten?
Of is het de dag dat ze erachter kwam dat ze in Breda moest gaan wonen?
s Daar zou ik ook door gaan zwijgen.
se Of toen ze allergisch bleek te zijn voor honden.
b Ja! Dat is het! Niemand wil allergisch zijn voor honden!
s Zij hield niet van honden.

b Waar dan wel van?

s Weet ik veel, ik heb haar nooit ontmoet.

b We kunnen ons toch voorstellen dat zij van honden hield?

se We kunnen ons toch voorstellen dat zij van rechtvaardigheid hield?

b Zou ze gelukkig geweest zijn?

stilte

licht uit

verklarende woordenlijst

- Nina Bobo* Indonesisch wiegelied
- Adoe* een uitroep van ontzetting
- Baboe* Indonesische vrouwelijke kinderoppas of bediende
- Gouverneur-generaal* de titel van de hoogste gezagdrager in voormalig Nederlands-Indië
- Toean* heer
- Inlander* de door kolonisten gebruikte term om de oorspronkelijke bewoners van Indonesië aan te duiden
- Kampong* Indonesisch dorp of dorpgemeenschap
- Njonja* mevrouw
- Pasar* markt
- Pemoeda* jeugdbeweging die zich na de Japanse capitulatie verzette tegen de terugkeer van de Westerse macht
- Totok* Europeanen die in Nederlands-Indië geboren zijn en/of er geruime tijd hebben gewoond maar geen Indonesische voorouders hebben
- Pakan Baroe* De Pakanbaroe-spoorweg (Sumatra) was een van de zogenoemde dodenspoorwegen die tijdens de Tweede Wereldoorlog in Azië aangelegd werden door o.a. de krijgsgevangenen van het KNIL in opdracht van de Japanse bezetter
- KNIL* Het Koninklijk Nederlands Indische Leger was het Nederlandse koloniale leger in Nederlands-Indië
- Tanjung Priok* de haven van Batavia (nu Jakarta)
- Tempo doeloe* letterlijk betekent tempo doeloe 'de tijd van vroeger' of 'de oude dag'. Het drukt verlangen en heimwee uit naar het oude leven in Indië met al haar gebruiken en gewoonten. Deze term is tegenwoordig enigszins beladen, omdat er ook veel negatieve herinneringen aan Nederlands-Indië zijn en tempoe doeloe suggereert dat alles mooi was.
- Indisch/Indonesisch* wordt vaak gezien als hetzelfde, maar klopt zeker niet. We spreken over Indonesiërs als we het hebben over de oorspronkelijke bevolking, bijvoorbeeld Javanen,

Sumatranen, Balinezen. Met de Indische Nederlanders worden de mensen bedoeld met zowel Europese als Indonesische voorouders. Daarnaast stonden de Indonesiërs en Indische Nederlanders op andere plekken in het kastensysteem van Nederlands-Indië.

Nina Bobo ging als productie van Productiehuis De Generator in première op 6 september 2020 in theater de Generator in Leiden.

b Billy de Walle
se Susannah Elmecky
s Scott Beekhuizen

Regie	Koen Verheijden
Dramaturgie	Eefje van den Broek
Scenografie en kostuums	Sofie Moritz
Lichtontwerp	Sanne Hensen
Sounddesign	Scott Beekhuizen
Begeleiding	Eric de Vroedt
	Ioana Tudor
Productie	Fayola Antonius

www.theaterdegenerator.nl

Deze uitgave kwam tot stand met steun van Productiehuis De Generator.

Koen Verheijden (Breda,1994) is schrijver en regisseur. Hij studeerde in 2020 af aan de regieopleiding van de Toneelacademie Maastricht. Na zijn opleiding maakte hij o.a. een voorstelling bij Zaal3 van het Nationale Theater, Theater de Generator en schreef hij een theatertekst voor de Monty Kultuurfactory. Naast de regie van zijn eigen teksten, regisseert en schrijft hij ook in opdracht voor andere theatermakers.

koenverheijden@gmail.com

Toneelwerk

Nina Bobo – 2020

Did the Burning girl feel pain – 2020

De zomer in Minsk – 2020

Guerillo – 2019